

Ludwig Wittgenstein sitt hus i Skjolden

Dokumentasjon til fredingssak

Vestland fylkeskommune

Innhold

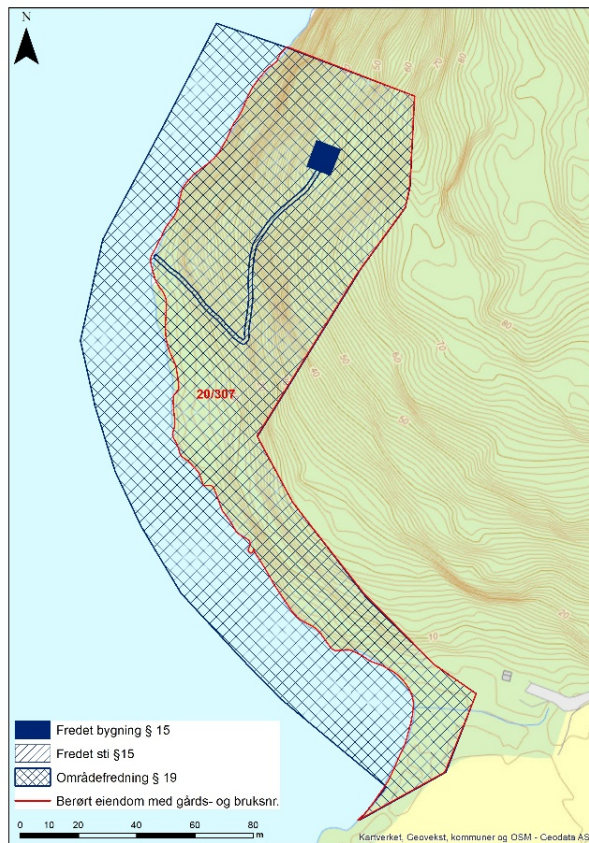
1. Skildring.....	5
1.1 Kartutsnitt som syner plasseringa av Wittgenstein sitt hus	6
1.2 Omgjevnadane	7
1.3 Eksteriør	7
1.4 Interiør	8
2. Historikk.....	9
2.1 Ludwig Wittgenstein.....	9
2.2 Første reise til Noreg.....	10
2.3 Opphaldet i Skjolden 1913-1914.....	12
2.4 Første verdskrig og mellomkrigstida.....	13
2.5 Opphaldet i Skjolden 1936-37.....	13
2.6 Siste tur	14
3. Wittgenstein og Skjolden.....	15
4. Huset ved Eidsvatnet.....	16
5. Huset etter Wittgenstein sin død.....	18
6. Tilbakeføringa av huset på opphavleg plass	19
7. Kulturhistorisk vurdering.....	20
Historisk kjeldeverdi	20
Opplevingsverdi	20
Bruksverdi	21
Oppsummering	21

8. Tilstand	.....	21
9. Kjelder	.....	21

Framsidedfoto av Karoline Hareide Breivik/SFFK 2019

Eigedomsinformasjon

- Ludwig Wittgenstein sitt hus, gnr./bnr. 207/307, og deler av gnr./bnr. 0/1, i Luster kommune
- Huset som er omfatta av fredinga har bygningsnummer 300715698, Askeladden id: 247129-1
- Stien som er omfatta av fredinga har Askeladden id: 247129-2
- Stiftinga Wittgenstein er eigar av huset, og Luster kommune er eigar av grunnen

1. Skildring

Figur 1. Ludwig Wittgenstein sitt hus ved Eidsvatnet i Skjolden. Foto. A. Bidne/SFFK 2019

Skjolden ligg inst i Lustrafjorden som er ein sidefjord til Sognefjorden. Den vesle tettstaden er omkransa med fjell og på Wittgenstein si tid var det fjorden som var hovudvegen inn til Skjolden. Området i dag er prega av jordbrukslandskap samt ein cruisekai og overnattingsstadar for turistar.

I dag er det lett å oppfatte Skjolden som ein heller avsides plass der bygda ligg innerst i Lustrafjorden med lange avstandar til næraste større by. Men rundt førre hundreårskifte, med fjorden som hovudferdselsveg, var ikkje Skjolden så avsides som vi oppfattar staden i dag. På 1800-talet var Skjolden ei viktig hamn for dei indre delane av Luster og for delar av Nord-Gudbrandsdalen. Etter at jernbanen frå Otta til Eidsvold kom i 1896 minka handelstrafikken frå Nord-Gudbrandsdalen, men den vart erstatta av ein stadig aukande turisttrafikk, der den europeiske overklassen skulle oppleve det ville og dramatiske Noreg.

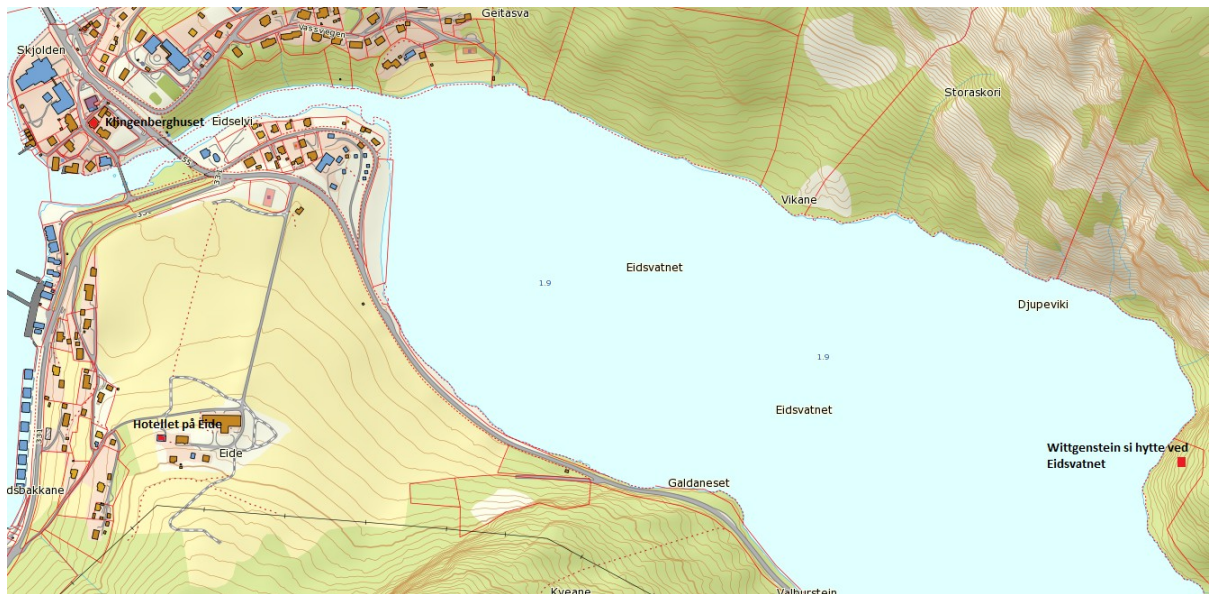

Figur 2. Skjolden 2018. Klingenberghuset er sentralt i bildet bak Drægni si handelsbu (nede til venstre) Ved sida av Klingenbherghuset står Storehuset til H. Drægni. På sitt første besøk i Skjolden i 1913 leigde Wittgenstein rom i Klingenberghuset. Foto: A. Bidne/VLFK 2018

1.1 Kartutsnitt som syner plasseringa av Wittgenstein sitt hus

Figur 3. Oversiktskart over Sognefjorden. Skjolden er merka av med raud runding. Kartutsnitt frå www.fykesatlas.no

Figur 4. Kart som syner Wittgenstein sine bustadar i Skjolden. Dei tre bustadane er merka med raudt og namn, Klungenberghuset, Hotellet på Eide gard og hytta ved Eidsvatnet. Kartutsnitt frå www.fylkesatlas.no

1.2 Omgjevnadane

Wittgenstein sitt hus ligg på ei lita hylle over Eidsvatnet. Tomta er bratt og utilgjengeleg så det var behov for å bygge ein eigen sti opp til den frå Eidsvatnet. Stien er delevis mura i tørrmur med lokalstein og slynger seg bratt opp til huset. Nede ved vatnet hadde han ein landingsplass for båten som han brukte for å ro over Eidsvatnet for å kome til huset.

Hylla huset står på er lita og sannsynlegvis vart den noko utvida i samband med at han bygde huset. Resten av tomta er svært bratt og ein sti går opp til ei lita hylle der han hadde taubana for å frakte opp vatn og varer til huset. Taubana er i dag rekonstruert. Her er det og sett opp ei flaggstang i seinare tid. Nord for huset går det ein sti litt nedover til der utedoen var plassert. Det er i dag bygd opp ein ny utedo på same tomte.

I dag er det mykje vegetasjon i det bratte terrenget. På den tida Wittgenstein bygde huset var det mindre vegetasjon rundt huset då området vart brukt til beite.

1.3 Eksteriør

Wittgenstein sitt hus er eit enkelt tømmerhus som er panelt på nordsida, og har ein nærast kvadratisk grunnplan. Huset er i 1 ½ etasje med saltak tekka med lappskifer. Huset har store takutstikk med synlege sperrer. Pipa er plassert på sørsida av mønet om lag midt på huset. Den er i pussa tegl og har ein helle med ein stein på som pipehatt. Møneretninga er aust-vest og gavlen mot vest er hovudfasaden med utsikt over Eidsvatnet mot Skjolden. Fasaden mot aust er symmetrisk oppbygd med to to-rams vindauga med åtte ruter i kvar ramme i første etasje. Vindauga er utstyrt med ein utvendig lem som kan heisast opp framfor vindauga for å beskytte dei. I andre etasje er det ein smal

veranda som går langs heile fasaden. Taket er strekt ut over verandaen slik at den vert overbygd. Verandaen er omkransa med eit enkelt rekkverk i tre. Døra ut til verandaen er ei enkel fyllingsdør som er plassert i same akse som mønet. På kvar side av døra er det eit to-ramsvindauga med ei rute i kvar ramme.

Langveggen mot sør er den første som møter ein når ein kjem opp stien. Vi ser her tydeleg korleis grunnmuren fyl terrenget ved at den er svært høg mot vest, og så skrånar inn mot ingenting mot aust. Veggene her har synleg tømmer og to-rams vindauga med åtte ruter.

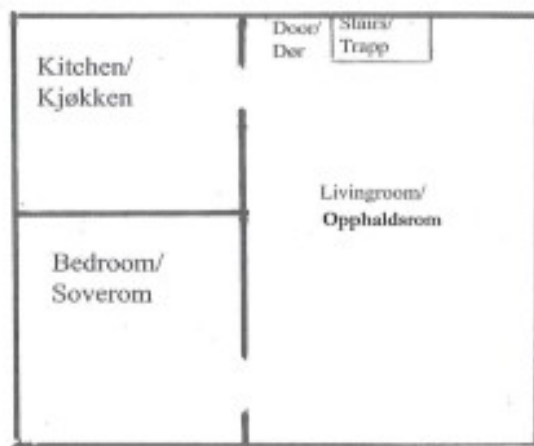
Gavlveggen mot aust har og synleg tømmer og det er her inngangsdøra til huset er plassert. Døra er plassert noko mot sør, og det er ingen vindauga i første etasje på denne vegg. I loftsetasjen er det tre eitt-ramsvindauga med ei rute i kvar ramme som er symmetrisk plassert, med det midterste i aksene frå mønet.

Langveggen mot nord er lik langveggen mot sør, med skrånande grunnmur og to-ramsvindauga med åtte ruter. Forskjellen mellom sør og nordveggen er at nordveggen er kledd med liggande kledning for å beskytte tømmeret bak.

1.4 Interiør

Planløsning

Huset er lite og har ei enkel planløsning. Første etasje består av tre rom: stova, kjøkken og soverom. Loftsetasjen består av eitt rom. Huset har direkte inngang utanfrå inn i stova, og i stova er òg trappa opp til loftet.

Lake/Eidsvatnet

Figur 5. Skisse over planløysinga henta frå Vatne s. 51. Plasseringa av dør og trapp er ikkje heilt korrekt i skissa. Trappa er plassert heilt i hjørnet til høgre og ytterdøra er plassert omlag midt på veggene i stova.

Stove

Frå ytterdøra kjem ein direkte inn i stova. Stova er eit rektangulært rom med brunmåla tregolv. Veggane har umåla panel, her er det ei blanding av gammalt panel og ny panel slik at det er lett å sjå kva bord som er brukt om att og kva som er nytt. Taket har synlege bjelkar, og både dei og himlingen er umåla. Stova har tre vindauga, to på langsida mot sør og eitt i gavlen mot vest med utsikt over Eidsvatnet. Vindauga og karmar er måla kvite. På langveggen mot nord er det ein rundovn med pipa, og det er ei fyllingsdør på kvar side av denne ovnen. Rundovnen er ein eldre ovn som vart kjøpt inn i samband med tilbakeføringa av huset. Den skal vere av omlag

same type som var her opphavleg. Dørene går inn til kjøkkenet og soverommet. Trappa opp til loftet er plassert i hjørnet mellom sørveggen og gavlveggen mot aust. Det er ei enkel smal og bratt tretrapp med eit lite repos, trappa er umåla.

Benken i stova er det einaste av laust inventar som stod i huset då Wittgenstein budde i her.

Kjøkken

Kjøkkenet har umåla tregolv. Tre av veggane er kledd med umåla panel, medan veggen mot nord har synleg umåla tømmer. Taket har synlege bjelkar, både bjelkane og himlingen er umåla. På veggen mot nord er det eitt vindauga, der vindauga og listverk er kvitmåla. I hjørnet mot pipa er det montert ein vedkomfyr, brannmuren er i umåla pussa mur. Av fast inventar er det her ei veggfast hylle, av laust inventar er ein låg liten kjøkkenbenk og eit umåla kråskap ved sidan av vindauga. Kråskapet stod i huset då Wittgenstein budde her, men det er usikkert i kva rom det stod då. Vedkomfyren, vegghylla og kjøkkenbenken kom til etter at huset vart ført opp att i 2019.

Soverom

Soverommet ligg nord for stova og med utsikt over Eidsvatnet. Rommet har eit brunmåla tregolv. Tre av veggene er kledd med umåla panel og nordveggen består av synleg umåla tømmer. Taket har synlege bjelkar, og både bjelkane og himlingen er umåla. Soverommet har to vindauga eitt mot nord og eitt mot aust med utsyn over Eidsvatnet. I veggen mot vest er det ein brannmur som er pussa men ikkje måla. Senga er det einaste møbelet som var her medan Wittgenstein budde i huset.

Loft

Loftet består av eitt ope rom med umåla tregolv. Skråtaket går heilt ned til golvet og det har synlege sperrer og sutak, begge delar umåla. Gavlane er kledd med umåla panel, i gavlen mot aust er noko av den opphavlege panelen brukt om att medan resten av panelen er ny. Det er tre vindauga i gavlen mot aust og to i gavlen mot vest, vindauga og listverk er måla kvite. Rommet har ei fyllingsdør som leiar ut til verandaen i vestgavlen. Om lag midt i rommet er det ei upussa teglpipe.

Bilete av eksteriør og interiør finns i eigne vedlegg.

2. Historikk

2.1 Ludwig Wittgenstein

Ludwig Wittgenstein var fødd i 1889 i Austerrike-Ungarn. Faren, Karl Wittgenstein, var ein av dei leiande personane innan stålindustrien i dobbeltmonarkiet. Familien var kulturelt interessert og delar av familien sin formue vart brukt til å støtte lovande kunstnarar. Sonen skulle òg vise seg å ha ei lovande framtid - Ludwig Wittgenstein vart etter kvart ein verdsberømt filosof, og er i dag rekna for å vere ein av dei mest innflytelsesrike filosofane frå det 20. hundreåret.

Wittgenstein studerte ved Technische Hochschule i Berlin som var rekna som den beste og mest anerkjende av dei tekniske høgskulane i Tyskland. Her studerte han maskiningeniørfag og sannsynlegvis aeronautikk. Etter eksamen i 1908 drog han vidare til universitetet i Manchester for å studere matematikk, dynamikk og flyteknikk, i tillegg til teoretiske studie innan matematikk og fysikk.

Medan han var i Manchester, vart han opptatt av filosofiske problemstillingar

knytta til matematikkfeltet. Frå 1912 studerte Wittgenstein på Trinity College i Cambridge under Bertrand Russell. Ved Trinity college budde Wittgenstein i ein stille og uforstyrta del av colleget. Han likte desse enkle og spartanske romma og budde i dei etter at han var blitt ein forelesar og seinare då han vart professor og kunne ha fått større og meir prestisjefylte rom med betre komfort.

Wittgenstein mislikte ornamentikk som ikkje var ein del av møbelet sin konstruksjon og kunne ikkje finne møblar som var enkle nok. Til slutt måtte han få møblar laga spesielt til seg. Dei beste materiala vart brukt, men det måtte mange tilpassingar til før Wittgenstein var fornøyd. Wittgenstein si oppfatning av korleis design fyljer funksjon var noko annleis enn det vi i dag oppfattar dette. For han var design som følge av funksjon knytta til hans syn på verdien av abstrakt opplæring. Han brukte å seie at matematikk ville fremje god smak «since good taste is genuine taste, and therefore is furthered by whatever makes people think truthfully.»¹ Han framheva konstruksjonen som den bestemmande krafta og at ein ting må til fulle vere den tingen det var og at livet må levast rundt den på ein måte som er hensiktsmessig og tilpassa bruken.

2.2 Første reise til Noreg

Sommaren 1913 reiste Wittgenstein til Noreg for første gong, saman med venen David Hume Pinsent. På denne tida var Norge eit populært feriemål for den europeiske overklassen. Keisar Wilhelm II sine ferieturar til Norge i perioden 1889 til 1914 var mykje omtala i utanlandskpresse. Norge var eit eksotisk feriemål som i 1913 var godt utbygd med både transport og moderne hotell ved dei vestlandske fjordane. Wittgenstein såg ikkje på seg sjølv som turist og kom heilt på slutten av sesongen. Då han og Pinsent kom til Norge var dei opptekne av å finne seg ein stad som var roleg og gav arbeidsro

---

¹ McGuinness s. 132

Figur 6. Utsnitt av foto som syner Øystese med hotellet der Wittgenstein og Pinsent budde i 1913. Foto: Jørgen Grundtvig-Olsen, 1912, UIB Marcus

Medan dei var i Noreg, i Øystese, bestemte Wittgenstein seg for å trekkje seg tilbake frå miljøet i Cambridge og arbeide i einsemd med logikken. Han ynskte seg ein plass der han kunne få arbeidsro utan å bli distraherert av vener, sosialt liv og konsertar. Venen David Hume Pinsent har i si dagbok gjeve fyljande skildring av si oppleving av Wittgensteins beslutning.

Ludwig was very cheerful this morning, but suddenly announced a scheme of the most alarming nature. To wit, that he should exile himself and live for some years away from everybody he knows - say in Norway. That he should live entirely alone and by himself - a hermit's life - and do nothing but work in Logic. His reasons for this are very queer to me - but no doubt they are very real for him: firstly he thinks he will do infinitely more and better work in such circumstances, than at Cambridge, where, he says, his constant liability to interruptions and distractions (such as concerts) is an awful hindrance. Secondly he feels that he has no right to live in an antipathetic world (and of course to him very few people are sympathetic) - a world where he constantly finds himself feeling contempt for others, and irritating others by his nervous temperament - without some justification for that contempt etc, such being a really great man and having done really great work.²

---

² Åmås og Larsen s. 13

2.3 Opphaldet i Skjolden 1913-1914

Allereie rundt 12. oktober 1913 var han på veg tilbake til Norge etter eit kort opphald i Cambridge. Han kom til Bergen 14. oktober og tok derifrå båt vidare inn til Skjolden. Austerrike-Ungarn sin konsul i Bergen, Jacob Valentin Kroepelien, bistod Wittgenstein med å finne ein roleg plass han kunne tilbringe vinteren. Gjennom si forretningsverksemd hadde han kontakt med Halvard Drægni. Drægni innlosjerte Wittgenstein hjå søstera si, Sofia, som var gift med Hans Hess Pederson Klingenberg.

Figur 7. Postkort frå Wittgenstein til Eccles i 1913 der han har merka av kva rom som han leiger i Klingenbergshuset. Til høgre for Klingenbergshuset er Storehuset til Halvard Drægni. Til venstre for Klingenbergshuset er Skjolden hotell der Keynes budde då han var på besøk til Wittgenstein i påsken 1914. Foto frå: <http://wab.uib.no/sept1914/postcards/A01.html>

I Klingenbergshuset disponerte han to rom, eit soverom i andre høgda med balkong og utsikt over Lustrafjorden og eit rom i første etasje som han nytta til arbeidsrom. Wittgenstein kom godt ut av det med familien Klingenberg, særskild med Sofia som hadde stor omsut for han både medan han budde der og seinare. Halvard Drægni var ein annan person i Skjolden som var viktig for Wittgenstein. Drægni hjalp han med dei praktiske behova, og spesielt i samband med bygginga av huset ved Eidsvatnet.

I denne perioden produserte Wittgenstein og hans venn George Edward «Notebooks 1914-16». Notebooks var eit avgjerande forarbeid for Wittgenstein sitt første hovudverk, *Tractatus Logico-Philosophicus*, og målberer for første gong nokon av dei heilt sentrale tankane i *Tractatus*.

Medan han var i Skjolden starta Wittgenstein arbeidet med å få bygd seg sitt eige hus her. Bygginga av huset ved Eidsvatnet er eit tydeleg teikn på at han her fann den nødvendige arbeidsroa, og at han hadde tenkt å kome tilbake og bli verande i Skjolden på ubestemt tid.

Det praktiske arbeidet med å organisere bygginga av huset vart gjeve til Halvard Drægni som fekk fullmakt til den praktiske gjennomføringa av prosjektet. Det var eit omfattande arbeid og huset vart ikkje ferdig før Wittgenstein drog til Austerrike for sommaren då turistsesongen starta. Arbeidet med huset fortsette og Drægni tok leiinga for å få det ferdigstilt og hadde dialog med Wittgenstein om det via brev. Huset vart ferdig hausten 1914, omlag på den tida Wittgenstein hadde tenkt å kome tilbake til Skjolden.

2.4 Første verdskrig og mellomkrigstida

Sommaren 1914 reiste Wittgenstein til Austerrike, først til familien sin landstad Hochreit og seinare til Wien. Planen var å vere ca. to månadar med familien i Austerrike og så ha ein september ferie saman med Pinsent før han skulle tilbake til Skjolden. Med utbrotet av første verdskrig vart det endringar i planane, og Wittgenstein melde seg frivillig til den Austerriksk-Ungarske hæren. Han vart verande i militærtjeneste heile krigen. Krigen slutta for hans del i krigsfangenskap og først i 1919 slapp han fri. Medan han var i fangenskap arbeidde han vidare på Tractatus og den vart til slutt utgitt i 1921-22. Med ferdigstillinga av boka meinte Wittgenstein å ha løyst dei fundamentale filosofiske problema og som ei fylje av dette forlot han filosofien og academia.

Etter krigen beslutta Wittgenstein å leve av det han tente, og etter fleire rundar med familiens advokatar vart det ordna slik han ville, og formuen hans vart overført til søskena. På same tid vart også huset i Skjolden gitt til Arne Bolstad. Wittgenstein hadde i 1919 gitt venene i Skjolden melding om at han ikkje kom til å kome tilbake meir. Men sommaren 1921 kom han, saman med venen Arvid Sjøgren, tilbake til Skjolden for første gong etter 1914. Han budde då for første gong i huset ved Eidsvatnet. Skilnaden var stor frå første gong han kom til Skjolden som rik ung mann, til no då han var fattig og hadde behov for arbeid for å tene til reisa heim att. Halvard Drægni gav Wittgenstein og Sjøgren jobb på snikkarverkstaden på fabrikk.

2.5 Opphaldet i Skjolden 1936-37

I perioden 1919 til 1929 budde Wittgenstein ulike stader i Austerrike med ulike jobbar, før han vende tilbake til Cambridge. På 1930-talet hadde Wittgenstein igjen behov for å trekkje seg tilbake frå Cambridge for å arbeide og i åra 1936 og 37 brukte han mykje tid i Skjolden. Dette vart det lengste opphaldet han hadde i Skjolden og under store delar av det budde han i huset sitt ved Eidsvatnet. Han unngjekk å vere i Skjolden om sommaren då det var turistsesong. Han kom difor til Skjolden hausten 1936 og var verande her til desember 1937, kun avbrote av feriar til Austerrike og England.

Vinteren 1936/37 byrjar han arbeidet på det som etter hans død vart publisert som Filosofiske undersøkingar. Føremålet med reisa hans til Norge var å førebu den endelege bokutgåva av dei filosofiske merknadane og notata sine. I den perioden han var i Skjolden fekk han gjort mykje arbeid, og dei første 188 paragrafane i Filosofiske undersøkingar vart stort sett utforma i løpet av Wittgenstein sitt opphald her. Boka vart likevel ikkje ferdig og vart ikkje utgitt før etter Wittgenstein sin død i 1951. Under opphaldet i 1936-37 skreiv han òg mange av dei mest kjende aforismane som er samla i verket Kultur og filosofi og han oppfatta sjølv at norgesopphalda han hadde var fruktbare og gav han noko han trong.

Wittgenstein sitt lange opphald i Skjolden i 1936-37 er det som vert best hugsa av folka i bygda og det som er mest dokumentert gjennom skildringar frå dei som budde i Skjolden på denne tida. Desse skildringane gjev oss eit lite innblikk i korleis han levde medan han var der. Anna Kvam fortel at ho hugsar godt at han «gjekk fram og attende på balkongen høgt over vatnet med utsyn mot Eidegarden, Bolstadmoen og fjellheimen bakanfor». Nokon gonger fekk han frakta varer frå butikken, Knut Eide

som rodde varene over vatnet kunne då legge varene i bytta som Wittgenstein sende ned slik at han kunne sveive dei opp til huset med taubana.

Ei av dei beste kjeldene til Wittgenstein sitt opphald i Skjolden er dagboka han skreiv i denne perioden. Dagboka omhandla både personlege nedteikningar og notat knytt til arbeidet hans. Den har sannsynlegvis fungert som ei erstatning for ein fortruleg ven i den tida han var i Skjolden. Det var til tider utfordrande for han å bu aleine i huset sitt over Eidsvatnet i ein så lang tid. Vinteren, der det går lang tid før sola kjem attende, påverka han nok i stor grad. I dagboknotata frå mars 1937 får vi eit innblikk i korleis han ventar på at sola skal kome att, dei mange innskrivingane knytt til sola og gleda over at ho endeleg skin inn vindauga hjå han. Den 22. mars 1937 begynner han med å skrive «I dag står solen opp ca. kl 12 her, nå er det mulig å se hele.»³ Med våren kom og utfordringa med tilkomst til huset. Om sommaren kunne han ro over vatnet og om vinteren kunne han gå på isen. I periodar var det òg mogleg å vade over elveosen. Utfordringa vart når isen ikkje var trygg, dette tek han og opp i dagboka si, der han den 11. mars 1937 skriv «Isen er nå allerede svak, og jeg må bruke båten over vannet. Det medfører ubekvemmeligheter og (mindre) farer. Jeg blir lett motløs og engstelig.»⁴ Huset si dramatiske plassering på hylla over Eidsvatnet var nok inspirerende og god om sommaren, men om vinteren og når det var dårleg vær var det nok ikkje like greitt å bu aleine her. Wittgenstein gav uttrykk for det i dagboka si den 23. april 1937: «Vinden hyler rundt huset i dag, og det synes jeg alltid er ubehagelig. Det gjør meg redd og forstyrrer meg. Jeg prøver å motarbeide de triste og vonde følelsene mine, men kreftene blir så raskt brukt opp.»⁵

2.6 Siste tur

I november 1949 fekk Wittgenstein påvist prostatakraft. I oktober 1950 drog han saman med Ben Richards til Norge for siste gong. Der budde dei først i huset ved Eidsvatnet, men etter at Richards vart sjuk budde dei delar av opphaldet hjå Anna Rebni. Tilbake i Oxford planla Wittgenstein ein ny tur til Norge i desember, men han vart stadig dårlegare og kom seg ikkje til Norge. 29. april 1951 døydde Wittgenstein, 62 år gamal.

---

³ Wittgenstein s. 113

⁴ Wittgenstein s. 118

⁵ Wittgenstein s. 120

3. Wittgenstein og Skjolden

Under Ludwig Wittgenstein sine arbeidsreiser til Skjolden trekte han seg tilbake frå det akademiske miljøet i Cambridge. Sjølv om han framheva for kollegaene og venene der at han ville leve som ein eremitt, så var det ikkje det han gjorde når han var i Skjolden. Vi kan heller sjå på det som at han trekte seg tilbake frå det livet han levde i Cambridge og levde eit enklare liv omgitt av menneske som ikkje var akademikarar. I Skjolden hadde han kontakt med mange og etablerte venskap som varte livet ut.

Det er eit gjennomgåande trekk at når han skriv så trekkjer han seg vekk frå det akademiske miljøet. Bygginga av eit eige hus ved Eidsvatnet er det som skil Skjolden frå dei andre stadane han drog til når han trekte seg tilbake. Vanlegvis leigde han seg inn hjå nokon eller budde på hotell. Allereie på sitt første opphald her må han ha opplevd staden som ein plass der han kunne arbeide. Dette syner att i at han under dette opphaldet startar arbeidet med å få bygd huset ved Eidsvatnet der han kunne få tilstrekkeleg arbeidsro. Sjølv om han i 1919 gav det til Arne Bolstad kom Wittgenstein tilbake fleire gonger og budde der. Bolstad hadde allereie i brev av 20. mars 1920 sagt at han nok helst ville bruke huset om sommaren, og at det stod til Wittgenstein sin disposisjon når han kom til bygda.

Gjennom heile livet målte Wittgenstein si livslukke i evna til å arbeide og han var heile tida på søking etter gode plassar å arbeide. I eit brev til George Edward Moore skrive på 1930-talet seier han noko om kva Skjolden betydde for hans arbeid «I can't imagine that I could have worked anywhere as I do here. It's the quiet and, perhaps, the wonderful scenery; I mean, its quiet seriousness.»⁶

I den tida Wittgenstein var i Skjolden, var det tre plassar han budde på i periodar. Den første staden han tok inn var Klingenbergshuset i sentrum av Skjolden. Etter at han bygde huset sitt ved Eidsvatnet, var det der han budde når han var i Skjolden. I dei periodane det var for vanskeleg å bu i huset ved Eidsvatnet, tok Wittgenstein inn på «hotellet» på Eide gard hjå Anna Rebni. Alle bustadane til Wittgenstein i Skjolden er bevart, noko som i dag gjev oss eit godt bilete av dei ytre rammene for hans liv og arbeid i Skjolden.

---

⁶ Åmås og Larsen s. 10

4. Huset ved Eidsvatnet

Wittgenstein sine planar om å bygge seg eit eige hus i Skjolden kan illustrere to ting, først at han hadde planar om å kome tilbake til Skjolden og busette seg her for ein meir udefinert tidsperiode og for det andre at han hadde behov for meir stille og ro enn det han fant nede i bygda.

Huset som Wittgenstein fekk bygd omtala han vekselvis som hus og hytte, det var enkelt utforma og avsides plassert. Det kan vere at han var inspirert av tilsvarande hus som andre kunstnarar og filosofar reiste, som til dømes Henri David Thoreau, Martin Heidegger og Gustav Mahler. Huset til Wittgenstein var lite og enkelt utforma, men plasseringa høgt over Eidsvatnet gav det ein oppløfta plassering. Dette kan sjåast i samanheng med arkitekturtradisjonen om at viktige bygningar vanlegvis vart plassert på ein høgde over dei vanlege innbyggjarane sine hus. Oxaal skildrar dette på fyljande måte i tilknytning til Wittgenstein sitt hus: «Wittgenstein's hut was a modest affair, suitable for a Viennese (if wealthy) hermit, but it had the same idea of being elevated. At the end of the Tractatus, one was challenged to climb ladders.»⁷ På bakgrunn av at huset var lite og enkelt kan ein sjå på plasseringa av huset som den største luksusen Wittgenstein unna seg då han skulle bygge huset. Huset var òg bygd på den tida han var ein rik ung mann, før han etter første verdskrig bestemte seg for å gje vekk alt han eigde og kun leve av det han tente. Vi må difor sjå på bygginga av huset ut i frå hans behov og preferansar i tida før første verdskrig.

Figur 8. Wittgenstein sitt hus ved Eidsvatnet. Foto Ben Richards. Datering ukjend/Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane

---

⁷ Oxaal s. 112

Arkitektur og innreieing var noko han var opptatt av og hadde sterke meiningar om. Dette ser vi allereie medan han er i Manchester og bidrog til innreieinga av venen William Eccles sin nye heim, og då han skulle innreie sine eigne rom ved Trinity College. Huset sin storleik tilsvarar mange av husmannshusa i området og i tillegg var det svært enkelt innreia, til dømes så var veggane umåla, jf Ben Richards sin merknad om at då dei kom dit etter andre verdskrig så måtte dei fjerne norske flagg og andre gjenstandar frå dei umåla veggane i stova. Det mest ekstravagante med huset ved Eidsvatnet var val av tomt. Her hadde han valt seg ut ei vanskeleg tilgjengeleg tomt som det var svært arbeidskrevjande å bygge eit hus på. Frå det ferdige huset var det ei spektakulær utsikt over Eidsvatnet, Eide gard og mot Skjolden. Eit anna element ved bygginga av huset er den gjennomgåande høge materialkvaliteten. Sjølv om huset er lite og enkelt var det viktig for han at det vart bygd solid og av god kvalitet.

Kostnadane ved å få reist huset var tema i korrespondansen mellom Wittgenstein og Halvard Drægni frå då Wittgenstein drog frå Skjolden og til huset var ferdig. Dette kan illustrerast med eit utsnitt i brev frå Wittgenstein til Drægni:

I have just written to my bank in Vienna asking them to send you one thousand Austrian Crowns. I see that my house will cost much more than I expected, and that you said it would cost. When I left Skjolden in July, you thought that you had received about enough money from me to complete the construction. - In any case, I shan't send you more money until I come to Skjolden myself. ⁹

I svarbrevet frå Halvard Drægni presiserte han at det var alltid dyrt å bygge så solid som det Wittgenstein ville at det skulle byggast.

Materiala som var vald hadde alle ein svært god kvalitet, med til dømes furu frå Frønningen til treverket. Grunnmuren er sannsynlegvis mura med stein frå tomta, og den er svært godt utført. Dette vart tydeleg i samband med oppattføringa av huset då det var lite som måtte gjerast med grunnmuren sjølv om det var over 50 år sidan huset vart flytta ned i bygda.

Vidare må ein sjå på huset i forhold til den tradisjonelle byggeskikken i Austerrike på denne tida då det også er prega av dette. Wittgenstein tilbrakte ofte somrane på familien sin landeigedom Hochreith og var nok godt kjend med dei tradisjonelle husa i området.

---

⁹ Åmås og Larsen s. 28

5. Huset etter Wittgenstein sin død

Huset vart lite brukt av Arne Bolstad og plasseringa var nok upraktisk til anna enn sporadiske opphald. I 1958 vart huset demontert og materialen seld til Gunnar Bolstad som sette det opp nede på Bolstadmoen i Skjolden. I samband med remontering av huset vart det gjort ein del endringar på det, mellom anna vart taket snudd og taket senka med eit par omfar i tømmeret. Med dette vart takhøgda i første etasje lågare enn opphavleg og loftsetasjen vart meir romsleg. Utvendig vart huset kledd med eternitt og det fekk føyd til eit vindfang. Dei opphavlege vindauga vart ikkje brukt på nytt og huset fekk tidstypiske 1950-tals vindauga. Verandaen som var eit av dei mest karakteristiske trekka ved huset si fasade vart fjerna i samband med flyttinga av huset. Den vart heller ikkje brukt opp att når huset vart reist på nytt.

Innvendig vart og ein del av planløysinga endra og tilpassa behova til dei som budde i det. Den største endringar var i loftsetasjen som opphavleg bestod av eitt stort rom. No vart den delt opp i fleire soverom og ein liten gang. Huset vart ståande på Bolstadmoen fram til arbeidet med demontering og tilbakeføring til opphavleg stad byrja i 2016.

Figur 9. Wittgenstein sitt hus då det stod på Bolstadmoen, før flytting tilbake til opphavleg plass. Foto. A. Bidne/Sogn og Fjordane fylkeskommune 2016.

6. Tilbakeføringa av huset på opphavleg plass

Det var lenge snakka om å få huset til Wittgenstein tilbakeført til sin opphavlege plass. Fleire har tatt til orde for at dette måtte gjerast. I 2014 vart Stiftinga Wittgenstein i Skjolden oppretta, med eit styre beståande av ein representant frå politisk nivå i Luster kommune, privatpersonar og ein representant frå Universitetet i Bergen. Stiftinga har fyljande formål:

1. Sikra kulturhistoriske verdier etter Ludwig Wittgenstein sitt arbeid i Skjolden.
2. utvikla og forvalta eigedom og bygningsmasse relatert til eigedomen i «Østerrike» ved Eidsvatnet i Skjolden og gjennom dette medverke til lokal verdiskaping.
3. gjera kunnskap og historia om Ludwig Wittgenstein i Skjolden tilgjengeleg. Dette vil inkludera relevante nasjonale og internasjonale fagmiljø.
4. ta vare på antikvariske verdier knytt til Wittgensteins opphald i Skjolden.

Stiftinga sitt første mål var å flytta huset til Wittgenstein tilbake til opphavleg plass. I 2016 overtok Luster kommune eigarskapen til tomta og arbeidet med å få tilbakeført huset tok til. Prosjektet tok fleire år å gjennomføre og i 2019 var huset ferdig tilbakeført på opphavleg stad.

Då huset vart sett opp på Bolstad nytta ein opp att nesten all material. Vindauga var skifta, men dei opphavlege vindauga var tatt vare på av Harald Vatne. Ved at så mykje av den opphavlege materialen var tatt vare på vart det mogleg å flytte huset tilbake på opphavleg plass og få tilbake den utforminga det hadde hatt då Wittgenstein bygde det. I arbeidet med å føre opp att huset har stiftinga lagt vekt på å vise kva material som er ny og kva som er den opphavlege. Det gjer at vi i huset slik det står i dag lett kan lese bygningshistorikken knytt til flyttinga og tilbakeflyttinga av huset.

Figur 10. Grunnmuren til huset slik den stod i 2016, før huset vart ført tilbake til opphavleg stad. Foto: A. Bidne/Sogn og Fjordane fylkeskommune, 2016.

7. Kulturhistorisk vurdering

Historisk kjeldeverdi

Huset til Ludwig Wittgenstein slik det står i dag er ei god kjelde til kunnskap om korleis han levde og arbeidde i den tida han var i Skjolden. Dei største kulturhistoriske verdiane i bygningen er knytta til personalhistoria omkring Ludwig Wittgenstein og huset som arbeidsstad der han skreiv dei 188 første bemerkningane til Filosofiske undersøkelser, samt anna arbeid.

Huset ved Eidsvatnet er det einaste huset Wittgenstein bygde til seg sjølv og det gjev oss kunnskap om kva rammer han hadde behov for til sitt arbeid med logikken. Han kom tilbake til Skjolden fleire gonger både på ferie og for å arbeide. Dette viser at huset fungerte godt til hans behov og var ein stad der han fekk gjort mykje arbeid, noko som òg kjem fram i etterlatne skrifter og brev. Hans behov for einsemd og arbeidsro vert tydeleg vist gjennom huset si plassering på fjellhylla over Eidsvatnet, der det ligg på god avstand frå ferdslvegane i området og i frå sentrum av bygda.

Utforminga av huset ved Eidsvatnet viser oss korleis hans tankar kring gjenstandar og dekor av ein heim vart utført i praksis. Vidare viser huset at hans behov for enkle og små rom var tydeleg allereie tidleg og den asketiske livsstilen hans frå tida etter første verdskrig var gjennomgåande for resten av livet hans. Wittgenstein førte eit omflakkande liv og budde på mange ulike stader. Felles for dei var at bustadane hans var leigde for kortare og lengre tid. Vidare var det enkle bustadar, og sjølv medan han var professor ved Trinity College i Cambridge budde han i dei same romma med enkel standard som han overtok då han byrja ved universitetet. Med unntak av Cambridge var dei fleste bustadane hans plassert på forholdsvis aude stadar langt frå det akademiske livet. Såleis er huset ved Eidsvatnet ein typisk representant for dei stadane han trekte seg tilbake til når han hadde behov for avstand til det akademiske miljøet for å kunne skrive ned tankane sine om logikken.

Opplevingsverdi

Huset slik det framstår i dag når det er ført tilbake på sin opphavlege plass, har ein svært høg opplevingsverdi. Huset er tilbakeført slik det var då Ludwig Wittgenstein brukte det og det har svært få nyare tilføyningar. I tillegg er det gjort svært få endringar på tomta og tilkomsten, samt at omgjevnadane rundt er lite endra frå då huset var nytt. Dette gjer at heilskapen mellom tomt og hus er godt bevart noko som bidreg til at huset har stor opplevingsverdi for dei som ynskjer å sjå og oppleve korleis Wittgenstein levde og arbeidde når han var i Skjolden.

Bruksverdi

Stiftinga Wittgenstein i Skjolden har huset ope for dei som ynskjer å kome dit for å sjå og oppleve korleis Wittgenstein levde og arbeidde i Skjolden. Vidare arbeider dei med å formidle historia om Wittgenstein og Skjolden til besøkjande i området, mellom anna gjennom skilting på stien bort til huset og oppe ved huset. Huset slik det står i dag har ein god bruksverdi til dagens bruk samstundes som det toler at denne bruken vert utvida.

Oppsummering

Vestland fylkeskommune vurderer Ludwig Wittgenstein sitt hus ved Eidsvatnet til å vere eit kulturminne av nasjonal interesse. Dette er på bakgrunn av at huset var bygd av og sannsynlegvis utforma av Wittgenstein og at det var her han fekk gjort mykje av arbeidet til verket Filosofiske undersøkingar. Eigedomen har ei høg grad av autentisitet og er ei god kjelde til kunnskap om bu og arbeidsforholda til Wittgenstein.

8. Tilstand

Bygningen vart tilbakeført til opphavleg stad i 2019 og heile huset vart i den samanheng sett i stand. Huset sin tekniske tilstand er difor svært god. Ut i frå gjeldande Norsk Standard EN - NS 16096 vil dette seie at anlegget som heilskap har TG (Tilstandsgrad) 1. Stien frå Eidsvatnet og opp til huset vart òg sett i stand i 2019 og er godt vedlikehalden. Stien opp til huset er bratt og smal og det kan opplevast som utfordrande å gå den for dei som ikkje er vande med å gå på denne type stiar. Det er difor sett opp tau på enkelte parti som ein kan halde seg i når ein går til og frå huset.

9. Kjelder

Fredriksson, Gunnar	Wittgenstein	1994
Jeffries, Stuart	A dwelling for the gods	The Guardian 5. januar 2002
Loos, Adolf	Ornament and Crime	1913
McGuinness, Brian	<i>Wittgenstein a life. Young Ludwig 1889-1921</i>	1988
Oxaal, Ivar	<i>On the trail to Wittgenstein's hut. The Historical Background of the Tractatus Logico-Philosophicus</i>	2011
Starheim, Ottar	<i>Fylkesleksikon Sogn og Fjordane</i> bind 3	2009

Stiftinga Wittgenstein i Skjolden Wittgensteins hus i Skjolden (brosjyre)	2016
Stiftinga Wittgenstein i Skjolden, <i>Diverse rapportar om arbeidet med tilbakeføringa av huset</i>	
Vatne, Harald, <i>Ludwig Wittgenstein og skjoldingane</i>	2017
Åmås, Knut Olav og Rolf Larsen <i>Det stille alvoret. Ludwig Wittgenstein og Norge 1913-50</i>	1994
Åmås, Knut Olav (red), Kjell S. Johannessen og Rolf Larsen <i>Wittgenstein and Norway</i>	1994
Wittgenstein, Ludwig <i>Den ukjente dagboken. Cambrigde 1930-32 og Skjolden 1936-37</i>	Oslo 2004

Nettsider:

Sandvik, Hannah Monsrud, Wittgensteins hytte i Skjolden har blitt gjenreist 2019

<http://www.salongen.no/wittgensteins-hytte-i-skjolden-har-blitt-gjenreist/>